

ТЕМА 4

Регіон у системі територіального поділу праці

План

1. Поняття про територіальний поділ праці. Вплив ТПП на структуру господарства.
2. Макроекономічна характеристика регіону.
3. Класифікація і типологія регіонів України.

1. **Поняття про територіальний поділ праці.** **Вплив ТПП на структуру господарства**

Територіальний поділ праці (ТПП) — процес виробничої спеціалізації території, зумовлений посиленням міжрегіональної кооперації, обміном спеціалізованою продукцією та послугами.

У межах однієї країни виокремлюють внутрішньорайонний поділ праці (спеціалізацію окремих виробництв усередині економічного району) та міжрайонний поділ праці (спеціалізацію районів та обмін товарами між ними).

Ю. Саушкін виділив шість різновидів ТПП.

1. Генеральний — між країнами й великими економічними районами.
2. Внутрішньорайонний — між промисловими вузлами й містами.
3. Довкола економічного центру (міста, комбінату).
4. Постадійний, за якого стадії виробничого процесу територіально роз'єднані (ловіння риби — переробка — консервування, копчення, соління).
5. Фазовий — одна й та сама продукція (наприклад, фрукти) надходить до центрів з різних місць протягом року.
6. Епізодичний — райони або країни обмінюються якимись товарами не постійно.

Показником економічної ефективності територіального поділу праці є різниця вартостей продукції на місці її виробництва і на місці збуту.

У вигляді нерівності цей показник має вигляд:

$$Ц С > Ц В + S,$$

де ЦС - ціна товару на місці продажу (споживання);

Цв - ціна товару на місці його виробництва;

S - транспортні витрати.

Чим більша різниця між лівою і правою частинами нерівності, тим ефективніший територіальний поділ праці.

Задля оцінки ефективності спеціалізації конкретної території розраховують коефіцієнти спеціалізації, локалізації, міжрайонної товарності, душові показники тощо.

Для визначення спеціалізації регіонів країни застосовуються такі показники:

-частка виробництва продукції галузей спеціалізації (промисловості, сільського господарства) регіону стосовно загального по країні виробництва продукції відповідної галузі;

-коефіцієнт локалізації (зосередження) даної галузі (виробництва) на території регіону;

- **коефіцієнт виробництва продукції на душу населення**; цей показник обчислюється за виробництвом продукції у вартісному та натуральному вираженні й розраховується як відношення виробництва на душу населення того або іншого продукту в регіоні до аналогічного показника по країні;
- **коефіцієнт товарності** визначається як відношення вартості завезеної продукції до тієї, що виробляється у регіоні, а за деякими видами продукції - як відношення вивезення з району даної продукції до її виробництва у натуральних показниках.

2. Макроекономічна характеристика регіону

Для аналізу економіки регіонів використовуються макропоказники: *валовий внутрішній продукт* та його основні компоненти, *валова додана вартість* (ВДВ), зосереджена на території регіону, *доходи населення* (з урахуванням їх купівельної спроможності).

На основі вихідних даних можна визначити показники рівня економічного розвитку (ВДВ регіону на одну особу), рівня споживання у фактичних цінах (кінцеве споживання на одну особу), рівня продуктивності праці (ВДВ регіону на одного зайнятого).

Відкритість економіки регіону. Ступінь відкритості економіки характеризується співвідношенням об'єму товарообміну (міжрегіонального і зовнішньоекономічного) до виробленої ВДВ регіону.

Для аналізу відкритості економіки за окремими галузями і товарними групами застосовуються спеціальні коефіцієнти, що пов'язують вивезення, ввезення, виробництво та внутрішнє споживання.

Позначимо v — вивезення продукції, w — ввезення продукції, q — обсяг виробництва. Тоді **коефіцієнт вивезення** (або коефіцієнт товарності регіонального виробництва) визначається за формулою:

$$\gamma_v = \frac{v}{q}$$

коефіцієнт ввезення (частка ввезення до загального споживання продукції в регіоні):

$$\gamma_w = \frac{w}{q - v + w}$$

коефіцієнт товарообміну:

$$\gamma_{v+w} = \frac{v+w}{q}$$

Значення γ_v , γ_w , як для окремих галузей, так і в цілому знаходяться на проміжку $[0,1]$. Значення коефіцієнта γ_{v+w} для економіки регіону можуть бути більше 1.

Галузева структура.

Для характеристики ролі галузей регіону в національній економіці застосовуються *коефіцієнти локалізації і спеціалізації виробництва.*

Коефіцієнт локалізації виробництва *i*-ої галузі в *r*-му районі (K_{ir}) визначається за формулою:

$$K_{ir} = \frac{q_{ir}}{Q_r} / \frac{q_i}{Q}$$

де q_{ir} — обсяги виробництва *i*-тої галузі в регіоні *r*;

q_i — загальний обсяг виробництва *i*-тої галузі в країні;

Q_r — обсяги валового виробництва в регіоні *r*;

Q — обсяги валового виробництва в країні.

Чим більша концентрація даної галузі в регіоні, тим більшим є значення коефіцієнта K_{ir} . Якщо $K_{ir} > 1$, то локалізація галузі i в регіоні r перевищує середню частку цієї галузі у валовому виробництві країни.

Іноді цей же коефіцієнт, але який вираховується іншим способом, називається **коефіцієнтом спеціалізації**:

$$C_{ir} = \frac{\alpha_{ir}}{\alpha_r}$$

де C_{ir} — коефіцієнт спеціалізації i -тої галузі в регіоні r ;
 α_{ir} — частка регіону r в загальному обсязі виробництва i -тої галузі;
 α_r — частка регіону r в загальному обсязі виробництва країни.

Аналіз галузевої структури виробництва передбачає виділення не лише галузей спеціалізації, а й комплексоутворюючих, доповнюючих виробництв.

Комплексоутворюючі галузі технологічно тісно пов'язані з галузями спеціалізації .

Доповнюючі галузі беруть участь передусім у задоволенні потреб населення, вирішення соціальних завдань.

3. Класифікація і типологія регіонів України

У сучасній економічній теорії існують розробки щодо класифікації і типології регіонів за різними критеріям, в залежності від цілі проведення дослідження.

Традиційною класифікацією за структурою економіки регіону є поділення їх на індустріальні і аграрні, в залежності від переважання тієї чи іншої галузі у загальній структурі регіонального виробництва.

Загально визнаною є поділ регіонів на такі, що базуються на старих і нових галузях промисловості.

Старі, базові галузі промисловості, як правило характеризуються низькою нормою прибутку і частковим занепадом, до них віднесено текстильну промисловість, галузі паливно-енергетичного комплексу, металургію, хімію, збірку машинобудівних та електронних виробів.

Нові галузі характеризуються висококваліфікованим персоналом, інноваційним змістом і відповідним основним капіталом та включають електроніку, приладобудування, ракетно-космічну галузь, лазерну техніку, виробництво нових спеціальних видів хімічної промисловості.

За критерієм структури економіки, з урахуванням історичного аспекту регіони поділяються на "старопромислові" і "новітнього розвитку".

Старопромисловим регіонам притаманна велика частка базових галузей промисловості у виробництві, які зберегли своє значення і за сучасних умов.